

Nizami Məmmədov
Bakı Slavyan Universiteti
filologiya elmləri doktoru, professor
E-mail: nizami.mamedov@mail.ru

HEYDƏR ƏLİYEVİN SİYASİ BAXIŞLARINDA AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINA QAYĞI MƏSƏLƏLƏRİ

Xülasə: Diqqət mərkəzinə çəkdiyimiz bu materialda ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinə və ədəbiyyatına münasibətini təhlil edirik. Qeyd edək ki, Heydər Əliyev həm sovet hakimiyyəti illərində – 1969-cu ildən 1983-cü ilə qədər Azərbaycan KP MK Birinci Katibi olduğu dövrdə, 1983-cü ildən SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olduğu dövrdə, M.S.Qorbaçovun yenidənqurma siyasəti dövründə Sov. İKP MK-nın Baş katibi kimi onun fikirlərini bölüşmədiyi və bəyənməyib, vəzifəsindən imtina edib aralandığı dövrdə, Ermənistanın silahlı separatçılarının Azərbaycan torpaqlarına soxulub 366-cı Rusiya motoatıcı diviziyasının köməyi ilə Dağlıq Qarabağ ərazilərində Azərbaycanın şəhər və kəndlərini viran qoyduğu illərdə, sovet ordusunun Bakıya qarşı erməni və rus təcavüzünü yüzlərlə dinc əhalini qətlə yetirdiyi vaxtlarda ciddi şəkildə pışlənmişdi. 1993-cü ildə xalqın təkidi ilə Respublika rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra Heydər Əliyev bütün şüurlu həyatını dövlətçilik ideyalarının inkişafına, formalaşmasına və milli identifikasiyaya həsr etməklə, həm də azərbaycançılıq modeli və məfkurəsi probleminə, klassik irsə, vətənpərvərlik aspektlərinə, milli sənət nümunələrinin prioritetlərinə, Azərbaycan dilinin inkişafının əsas istiqamətlərinə, folkloruna, epik keçmişinə, Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafına və s. sahələrə daha ciddi diqqət yetirmişdir. H.Əliyevin xalqımızın həyatında və tarixində aparıcı rolunu gərəyincə dəyərləndirməklə biz onun Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf problemlərinə nəzər salırıq. H.Əliyevin ədəbiyyat nümayəndələrimizə və nümunələrinə baxışını təhlil etməklə materialda əsasən tezislər şəklində onun qeyd etdiyimiz aspektdə əməyini konkret nümunələr əsasında işıqlandırmağa çalışmışıq.

Açar sözlər: ictimai-siyasi və mədəni-ədəbi aspekt, ədəbiyyatın inkişafı, milli maraqlar uğrunda mübarizə, klassik irsin təbliği, yazıçılara qayğı, epik abidələr və xadimlərlə bağlı fikirlər.

Hər bir xalqın siyasi, ictimai, mədəni, maarifçilik və s. istiqamətlərində fəaliyyət göstərmiş elə dərindən, zəngin, gördükləri işlər ölçüyəgəlməz şəxsiyyətlər vardır ki, onlar haqqında danışmaq, fikir bildirmək, əməllərindən bəhs edib, oxuculara çatdırmaq böyük dəyanət tələb etməklə, həm də o kəs barədə danışmağın məsuliyyətini dərk etmək son dərəcə vacibdir. Azərbaycanın ictimai-siyasi, təsərrüfat-mədəni, ədəbi-fəlsəfi, mənəvi-əxlaq, psixoloji-etnik düşüncəsində və həyatında böyük bir epoxa təşkil etmiş Azərbaycan KP MK-nın Birinci katibi, SSRİ Nazirlər Sovetinin birinci müavini, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ümummilli lider Heydər Əlirza oğlu Əliyev haqqında fikir bildirməyə haqqın çatmalıdır. Biz də buna haqqı olan bir alim kimi bu böyük dövlət və xalq adamının fəaliyyətinin az bir hissəsini bu yazımızda işıqlandırmağa qərar vermişik.

Bəri başdan qeyd edək ki, bu yazının məsuliyyəti, bir tərəfdən, haqqında bəhs edəcəyimiz böyük siyasi liderin nüfuzu ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən, məqaləmizin ümummilli liderin 100 illiyinə yubley xarakterli töhfə olması ilə əlaqədardır. Onun haqqında fikir söyləmək həm də ona görə məsuliyyət lidir ki, fəaliyyətinin son dərəcə çoxaspektli sferalarının çeşidli olması ilə bağlıdır.

Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyi bütün kəsimlərdə dövrün özünün xarakterik problemlərinin ortaya çıxması ilə müşayiət olunmuşdur. Hakimiyyətə gəlişi “istiləşmə” dövrünün sonuna təsadüf edirdisə, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olduğu dövr SSRİ-də problemlərin (siyasi, ictimai, milli, mədəni və s.) kəskinləşməsi dövrünə düşürdü (Alma-Ata, Vilnüs, Tbilisi və s. yerlərdə baş vermiş hadisələr). Onun SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsindən getməsi o vaxtkı Sov. İKP MK-nın Baş katibi M.S.Qorbaçova öz intellekti və

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

uzaqgörənliyi ilə “mane olması” və eyni zamanda M.S.Qorbaçovun “yenidənqurma”nı “yenidənqırma” çevirib, həmin proseslərini özü bildiyi kimi istiqamətləndirməsinə qarşı etirazı ilə bağlı idi. Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə rəhbərliyə gələndə isə artıq 20 Yanvar hadisələri, Ermənistanın Sovet siyasi və hərbi rəhbərliyinin dəstəyi ilə Azərbaycana təcavüzü, Qarabağımızda ermənilərin Azərbaycan əhalisinin amansız qətlamları baş vermişdi. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə xalqın səsi və qəti istəyi ilə sədr və bundan az sonra Azərbaycan Prezidenti seçiləndə isə o, burada özündən əvvəl ona qalmış ürək açmayan mirasların, üzüntülərin, saysız- hesabsız faciələrin baş verdiyi bir dövrdə gəlmişdi. Belə mürəkkəb, başgicəlləndirici bir mərhələdə Heydər Əliyev həqiqətən özünün bir daha müdrik və uzaqgörən siyasi rəhbər imicini dünya siyasi elitası qarşısında sübut etməyə müvəffəq olmuşdu.

Heydər Əliyev bütün fəaliyyəti ilə xalqın ictimai-siyasi, mədəni-mənəvi həyatında əzəmətli iz qoymuş şəxsiyyətlərdəndir. Onun fəaliyyət spektrləri o qədər çoxaspektli və çoxşaxəlidir ki, onlarla bağlı saysız-hesabsız cild-cild kitablar bağlamaq olar. Amma biz, təbii ki, onların hamısı barədə danışmağı qarşıya məqsəd qoymuruq. Buna görə də biz əsasən Heydər Əliyevin humanitar sahədə fəaliyyət istiqamətlərinin bəzi elementlərini aşağıdakı kimi şərti olaraq təsnif etdikdən sonra ədəbiyyatla bağlı görüşlərinin bir sıra tərəflərini təqdim etməyə səy göstərəcəyik. Onları aşağıdakı kimi diferensiasiya etmək olar:

1. Heydər Əliyevin müstəqil dövlətçilik təlimi;
2. Baxışlarında azərbaycançılıq modeli;
3. Siyasi və mədəni dünyagörüşündə klassik irsə münasibət;
4. Fəaliyyətinin vətənpərvərlik aspektləri;
5. Milli mədəniyyətin inkişaf perspektivləri;
6. Musiqi mədəniyyətimizin başlıca prioritetləri;
7. Azərbaycan dilinin əsas istiqamətləri;
8. Azərbaycan folkloru və eposu düşüncəsi nümunələrinin dəyərləndirilməsi;
9. Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı məsələləri;
10. Azərbaycan dramaturgiyası və teatrının inkişafı ilə bağlı fikirləri və i.ə. və s.

Elə buradaca bildirək ki, bu təsnifatın özü də yetərincə şərtidir. Əlbəttə, adlarını çəkdiyimiz istiqamətlərin inkişafı, səciyyəvi xüsusiyyətləri və onların ayrı-ayrı tərəfləri ilə bağlı Heydər Əliyevin çoxsaylı çıxışları, məruzələri kitab halında ortadadır. Odur ki, biz onların hamısı barədə bəhs etməyib, müşahidlərimizi yalnız Azərbaycan ədəbiyyatı kontekstində, Azərbaycan yazıçı və şairlərinin, elm adamlarının Heydər Əliyev haqqında dedikləri üzərində qurmaq fikrindəyik.

Söyləməyə ehtiyac var ki, Heydər Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı, ayrı-ayrı görkəmli bədii təfəkkür sahiblərinin (klassiklərdən tutmuş müasirlərə qədər) yaradıcılığı, ədəbiyyat tariximiz, sənətdə tarixilik və müasirlik, şair və yazıçılarımızın əsərlərində milli məfkurə, vətənpərvərlik, xalq təəssübkeşliyi ilə bağlı problemlər bu böyük siyasətçinin məruzə və çıxışlarında daim mühüm yer tutmuşdur. Akad. Bəkir Nəbiyev qeyd edir ki, Heydər Əliyevin otuz beş il ərzində, özünün bildirdiyi kimi, ən çeşidli münasibətlərlə keçirilən ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni, elmə, ədəbiyyata, incəsənət xadimlərinin yaradıcılığına həsr olunmuş çıxışlarının dinləyicisi olduğundan bu böyük təfəkkür sahibinin ədəbiyyata baxışlarını aşağıdakı kimi nəzərdən keçirirdi: “Ədəbiyyat və incəsənət, bütünlükdə ictimai fikir sahəsində Azərbaycanın keçdiyi yolun özünəməxsusluqlarını Heydər Əliyev yaxşı bilir, elmi obyektivliyə əsaslanan müasirlik duyğusu ilə təhlil edirdi [5, s. 7].

Bu böyük ictimai-siyasi xadim üçün az qala “Şimali”, “Cənubi” Azərbaycan ədəbiyyatı yox, vahid Azərbaycan ədəbiyyatı anlayışı vardı. Bununla bağlı yalnız bircə nümunə gətirmək kifayətdir: “...H.Əliyevin şəxsi təşəbbüsü və ciddi söyləri nəticəsində Azərbaycan yazıçılarının 1981-ci ildə keçirilmiş VI qurultayının gündəliyinə ilk dəfə olaraq Cənubi Azərbaycandakı ədəbi proses haqqında məsələ salınmış və bu barədə geniş məruzə dinlənilmiş, Yazıçılar İttifaqında Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı problemləri ilə məşğul olan xüsusi katib ştatı təsis edilmiş, Akademiyanın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatını araşdıran ayrıca şöbə fəaliyyətə başlamışdı” [5, s. 30].

Əlbəttə, Heydər Əliyevin Azərbaycan ictimai, mədəni, ədəbi həyatının elə bir sahəsini fərqləndirmək mümkün deyildir ki, bu əvəzsiz siyasi xadiminin ölkəmizdəki hər hansı problemlərin

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

bu və ya digər sahələrinin araşdırılmasını birinci yerdə, digərlərini ikinci yerdə və daha sonrakı sırada canlandırırsın, diqqət mərkəzinə çəksin. Bununla bağlı T.Kərimli və V.Quliyev yazırlar: "...hələ belə bir statistika aparılmayıb ki, Heydər Əliyev mənəvi həyatımızın hansı sahəsinə daha çox önəm verib, o haqda daha ətraflı bəhs edib, onun inkişafına daha çox diqqət yetirib. Bu cür statistika yəqin heç aparılmayacaqdı: çünki Heydər Əliyev bir Azərbaycan aşığı idi və sevgilisinə aid olan heç bir şey onun üçün dərəcələrə bölünmürdü; Azərbaycanla bağlı olan ən kiçik bir cizgi, ilk baxışda əhəmiyyətsiz görünən ən kiçik bir məsələ də onun üçün birinci dərəcəli önəm daşıyırdı. Azərbaycana, Türk dünyasına aid olan ən kiçik təfərrüatlara, ən xırda detallara belə professional səviyyədə bələd olması da məhz bu sevgidən, bu vurğunluqdan qaynaqlanırdı [3, s. 100]. Bununla belə, Heydər Əliyevin bu sevgisində ədəbiyyatın yerinin yetərinə görümlü olduğunu da etiraf etməmək insafsızlıq olardı. Teymur Kərimlinin isə bu kontekstdə aşağıdakı fikirləri maraqlıdır: "Azərbaycan ədəbiyyatı Prezidentimizin ən etibarlı yol yoldaşı olmuşdur və olaraq qalır. Təsadüfi deyil ki, o, özü də dəfələrlə bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında, mənəvi cəhətdən kamilləşməsində doğma ədəbiyyatın əvəzsiz rol oynadığını qeyd edib... Azərbaycan ədəbiyyatının bütün dövrləri, bütün şəxsiyyət və hadisələri Heydər Əliyev üçün eyni dərəcədə doğma və yaxın olmuş, onu eyni dərəcədə maraqlandırmışdır. O, folklor haqqında da, klassik və müasir ədəbiyyatın tanınmış nümayəndələri barəsində də eyni sərbəstliklə mülahizə yürüdür... Azərbaycan yazıçılarının müxtəlif nəsilləri də Heydər Əliyevin şəxsinə ən tələbkar oxucu və tənqidçilərini, ədəbiyyatın ən yaxın dostunu və təəssübkeşini görürlər [2, s. 39 – 40].

Qeyd etdiklərimiz sübut edir ki, H.Əliyevin məruzələrində, ictimai həyatımızın müxtəlif sferalarını çevrələyən çıxışlarında, çeşidli məkanlarda baş tutan tədbirlərdə və s. o, daim ədəbiyyatımızın problemlərini diqqət mərkəzində saxlamış, ədəbi-bədii-estetik irsimizə, klassik dövr sənətkarlarımızdan tutmuş, yeni ədəbi qüvvələr tərəfindən ədəbiyyatımızın inkişafına, onun özünəməxsus çalar və istiqamətlər qazanmasına, nəşrinə, yayılmasına və təbliğ edilib, dünyada tanınmasına son dərəcə böyük qayğıkeşliklə yanaşmışdır.

Təkcə bir faktı nəzərə alaq ki, Azərbaycanda kiril əlifbasının ləğv edilib latın qrafikasına keçid zamanı Heydər Əliyev bununla bağlı bir neçə sərəncamlar vermiş və yazı qaydalarımızın latın qrafikasında aparılmasına klassik dövr ədəbiyyat nümayəndələrindən tutmuş, 2000-ci illərin əvvəllərinə qədər bədii təfəkkür daşıyıcılarının əsərlərinin yenidən latın qrafikasında nəşr olunmasına böyük məsuliyyət və qayğı ilə yanaşmışdır.

Burada biz Heydər Əliyevin "Kitabi-Dədə Qorqud" kimi dünya epos mədəniyyətinin incisi hesab edilən bu müqəddəs qaynağın 1300 illik yubileyinin keçirilməsi, klassik ədəbiyyat nümayəndələrimizin yaradıcılığına verdiyi qiymət və s. kimi məsələlərə böyük Azərbaycanşünasın milli mədəniyyət bahadırlarına hansı qayğı ilə yanaşmasının əvəzsiz fəaliyyətini də qeyd etməliyik. Onun Nizami Gəncəvinin də, klassik dövrün məşhur filosofu Bəhmənyarın da, riyaziyyatçı-astronom Nəsirəddin Tusinin də, lirik poeziyamızın ünlü nümayəndəsi Füzulinin də... qiyamçı hürufi şairimiz Nəsiminin də və onlarca başqalarının yaradıcılığına verdiyi səriştəli dəyərin son dərəcə maraqla qarşılandığını da yada salmalıyıq.

Bu da məlumdur ki, Nizami Gəncəvinin Azərbaycan xalqının yaradıcı dühasına fars şövinistlərinin, erməni daşnaklarının münasibəti heç vaxt birmənalı olmamışdı. Türklərə ümumiyyətlə, Azərbaycan türklərinə xüsusi olaraq öz ədavət hisslərini coşdurən bu mənşəyişübhəlilər ələ düşən ən adi fürsət də belə Nizaminin Azərbaycan xalqına heç bir aidiyyəti olmadığını qabardıb dilə gətirdikdə, o, daim bu tipli çıxışların qarşısını qətiyyətlə almışdı. Məsələn, bir rus müxbir "Nizami" adını onun məxsus olduğu xalqa aid etməyib, "Nizami demişkən", ondan sitat gətirdikdə, o, rus jurnalistinin "unudaraq" Nizaminin milli mənsubiyyətini qeyd etmədiyi halda Heydər Əliyev Nizaminin məhz Azərbaycan xalqının bədii təfəkkürünün məhsulu olduğunu dilə gətirmiş, onu jurnalistə yaxından tanıtdırmağı bacarmışdı.

Heydər Əliyev deyirdi: "... Bizim mədəniyyətimiz, elmimiz çox zəngindir, biz Nizamidən, Füzulidən danışarkən onları təkcə şair kimi deyil, böyük filosoflar kimi, dünyaya, dünya mədəniyyətinə, elminə böyük töhfələr vermiş mütəfəkkirlər kimi tanıtmalıyıq" [3, s. 111].

Yaxşı yadımdadır. 1973-cü ildə biz M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus dili və Ədəbiyyatı İnstitutunun (İndiki Bakı Slavyan Universiteti) ikinci kursunda təhsil alırdıq. Həmin ilin

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

payızında YUNESKO xətti ilə dünya şöhrətli şairimiz İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyi keçirildi. Yubiley tədbirləri son dərəcə möhtəşəm təşkil olunmuşdu. Tədbirdə çoxsaylı tanınmış rus sovet şairləri Nikolay Tixonov, Nikolay Qribaçov, urkaynalı Maksim Tank, “Kuryer YUNESKO” jurnalının baş redaktoru Sendi Koffler və SSRİ xalqları ədəbiyyatının bir sıra tanınmış nümayəndələri iştirak etmişdilər. Bu möhtəşəm mədəniyyət hadisəsi televiziya və kütləvi informasiya vasitəsi ilə geniş yayılmışdı. Həmin yubiley tədbirləri məhz Azərbaycan ədəbiyyatının yorulmaz təbliğatçısı Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında baş tutmuşdur. Dövrü mətbuat, media nümayəndələri bu yubileyin əzəmətindən bəhs edirdilər. Nəsiminin 600 illik yubileyindən 20 il sonra isə 1993-cü ildə H.Əliyevin Azərbaycan Elmlər Akademiyasında alimlərlə görüşü olmuşdu. Orada H.Əliyev Nəsimi ilə bağlı keçirilən tədbirlərin həm o dövr, həm də sonrakında mədəni inkişafımızda nə qədər önəmli rol oynadığını qeyd etmişdi. Və söyləmişdi ki, Azərbaycan xalqına mənsub olan Nəsimi kimi nadir bir şəxsiyyəti dünya ictimaiyyətinə, elminə, dünya mədəniyyətinə tanımaq, şübhəsiz ki, xalqımızın hörmətini qaldırmaq deməkdir... Nəsimi yalnız şair deyil, həm də alim, filosofdur [3, s. 121].

Heydər Əliyevin Azərbaycan ədəbiyyatına xüsusi qayğı ilə yanaşması onun 1969-cu ildə hakimiyyətə gəldiyi ilk dövrdən başlamış, ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni proseslərə qayğı ilə ciddi nəzarət etməsi ilə ortaya çıxmışdır. Elə ilk vaxtlardan o, nəinki özünü böyük siyasi xadim, həm də ədəbi inkişafı mahiyyəti ilə dərk etməyi bacaran təfəkkür sahibi kimi göstərə bilmişdir. Başqa sözlə desək, o, bu sahədə əsil bilici, mütəfəkkir kimi təsir bağışlamış, ədəbi-mədəni sferanın elə bir sahəsi olmamışdır ki, orada o, öz fikir və duyğularını müdrikcəsinə və uzaqgörənliklə ifadə etməsin.

Heydər Əliyev ədəbiyyatımızın bütün yerlərdə problemlərini öz çıxış və məruzələrində peşəkarlıqla incələyirdi. Buna görə də onun ədəbiyyata marağını yalnız vəzifə və səlahiyyət borcundan irəli gələn yanaşma kimi dəyərləndirmək Ümummilli liderin ədəbiyyat üzrə biliklərinə həqiqətdən kənar yanaşma kimi başa düşmək, elə fikri söyləyinin məsələyə pragmatik yöndən yanaşmadığını o ondaca hiss etmək çətin olmazdı.

Çünki Heydər Əliyev ədəbiyyat nümayəndələrinə qayğını ümumxalq, milli mənafe, ümumdövlət və dövlətçilik mənafeyi cəhətdən dəyərləndirir, ədəbi-bədii nümunələrimizdə yer almış mənəvi-əxlaq dəyərlərimizi onun köməyi ilə əyaniləşdirir, xalqımızın dünya çapında necə böyük ədəbi-mədəni ənənələrə sahib olduğunu hamının diqqətinə heç bir şübhə yeri qoymadan çatdırırdı. Prof. Tərlan Novruzov özünün “Heydər Əliyev və ədəbiyyat məsələləri” kitabında bu böyük ictimai-siyasi xadimin fenomenindən və ədəbi şəxsiyyətlərlə bağlı məsələlərdən danışarkən bu qayğının bir neçə mərhələdə özünü göstərdiyini qeyd edirdi [6, s. 95 – 124].

Tədqiqatçının təsnifatında birinci mərhələ 1964-cü ilə qədərki dövrü əhatə edir. Bu həmin dövrdür ki, Heydər Əliyev Azərbaycan Dövlət Universitetində təhsil aldığı illərdə Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk və bir sıra başqa bu kimi şair və ədiblərimizi müxtəlif real təhlükələrdən qorumuş, B.Vahabzadənin “Yollar və oğullar”, “Mərziyə”, “Ağlar – güləyən”, “Gülüstan”, “Təzadlar” və s., R.Rzanın “Sarı dana”, “Novruzgülü”, “Rənglər”, “Qızıl gül olmayaydı”; X.R.Ulutürkün, M.Süleymanlının, Anarın, Elçinin, S.Əhmədlinin və başqalarının milli vətənpərvərlik, cənub mövzusunda, sovet beynəlmiləçiliyinə, bu rejimə qarşı aparılan ədəbi mücadilələrə görə onları hər hansı təqibdən kənarda saxlaya bilmişdir [6, s. 100 – 101].

Araşdırma müəllifi Heydər Əliyevin ədəbiyyat nümunələri və nümayəndələrinin qorunulmasına verdiyi dəstəyin ikinci mərhələsi kimi 1976-cı ildə Yazıçıların Bakıda keçirilən VI qurultayı dövrünə təsadüf etdiyini söyləyir. Bu dövrdə H.Əliyev bir qayda olaraq Azərbaycanda sovet ədəbiyyatı günlərinin, Rusiya Federasiyasının mədəniyyət günlərinin, S.Vurğun, S.Rüstəm və digər sənət adamlarının yubileylərinin keçirilməsi, onların əsərlərinin böyük tirajla nəşr olunması, Azərbaycanda ədəbiyyat və mədəniyyət günlərinin, klassiklərin yubiley tədbirlərinin, ədəbi şəxsiyyətlərə göstərilən qayğı, SSRİ-nin və Rusiyanın tanınmış sənət adamlarına, böyük nüfuz sahibi olan və təsir dairəsi geniş olan yazıçı, şair və sənət adamlarının bizimkilərlə yaxından dostluğu, əsərlərinin digər dillərə tərcüməsi və təbliği, məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətə birinci dəfə gəldiyi dövrdən daha çox intensivləşir, planlı xarakter alır. Və bütün bunlar Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin ana xəttini təşkil edirdi. Klassiklərimizdən tutmuş müasir şair və yazıçılarımızın hər biri haqqında Heydər Əliyevin fikirləri oxucunu, dinləyiciyi, tədqiqatçıyı

heyvətə gətirir, onun dərin ensiklopedik biliyə, fenomenal zəkaya malik olmasının göstəricisi olduğunu təsdiqləyirdi [6, s. 118].

Heydər Əliyevin ədəbi-estetik görüşləri, ədəbiyyat, klassik ədəbi irslə bağlı mülahizələri onun peşəkar ədəbi təfəkkürə malik olmasının mühüm göstəricisi kimi qiymətləndirilməlidir. Ayrı-ayrı çıxış, məruzə və kitablarda yer almış ədəbiyyat haqqında söylədiyi fikirlərdən belə bir qənaətə gəlmək olur ki, o, klassik Azərbaycan ədəbiyyatını, qədim və orta əsrlər ədəbiyyatını, XVIII və XIX əsrlər ədəbiyyatını, XX əsrin əvvəlləri, Cümhuriyyət dövrü ədəbiyyatını, XX əsrin sovet dövrü ədəbiyyatını, müstəqillik dövrü ədəbiyyatını, onların xarakterik inkişaf xüsusiyyətlərini dərinlən bilirdi.

Heydər Əliyevin ədəbiyyata baxış və münasibətlərindən bəhs etdikdə, heç şübhəsiz ki, biz bu böyük ictimai-siyasi xadimin nəinki milli ədəbiyyatla bağlı fikir və düşüncələrindən, həm də onun folklor nümunələrimiz, eposlarımız, eyni zamanda türk xalqlarının qədim abidələri (məsələn, dünya şöhrətli qırğız qəhrəmanlıq eposu “Manas”ın 1000 illik yubileyində iştirakı, bu əzəmətli abidə haqqında söylədikləri, müştərək dastanları, ədəbiyyat nümayəndələri ilə bağlı fikirləri), klassik və müasir dövrü ilə bağlı bilgiləri, slavyan və rus xalqının, Şərq və Qərb ədəbiyyatının, o cümlədən keçmiş, SSRİ məkanında yaşayan xalqların ədəbiyyatına dərinlən bələdliyinin şahidi oluruq.

Bundan başqa, məsələn, Heydər Əliyev sakral abidəmiz “Kitabi-Dədə Qorqud”la bağlı fikirlər irəli sürərkən o, bu epik nümunəmizlə bağlı elə əsaslı mülahizələr səsləndirmişdir ki, sanki həmin fikirləri ictimai-siyasi xadim, dövlət başçısı yox, böyük eposşünas dilə gətirmişdir [1, s. 5 – 12].

Qədim yazılı abidələr və folklor yaradıcılığının tədqiqatçısı Ağavərdi Xəlil “Folklor və dövlətçilik” adlı araşdırmasında orta çağ türk yazılı abidələrində folklor və dövlətçilik, Orxon-Yenisey, “Divani-lüğət-it türk”, “Kutadqu-bilik”, “Siyasətnamə”, “Xəmsə”, “Əxlaqi-nasiri”, “Oğuznamə”, “Kitabi-Diyarbəkriyyə” və s. mənbələrlə yanaşı, “Xətai və dövlətçilik”, “Azərbaycancılıq və azərbaycanşünaslıq” kimi bölmələrlə bağlı qənaətlərini ortaya qoyduqdan sonra “Dövlətçilik və mərasim folkloru” bölməsində ayrıca olaraq Heydər Əliyevin dövlətçilik konsepsiyasında folklor necə böyük önəm verdiyi gərəyincə vurğulanır. Müəllif yazır: “İctimai həyatımızın elə sahəsi yoxdur ki, orada Heydər Əliyevin qurucu fəaliyyətinin fundamental nəticələri aydın şəkildə görünməsin. Bu sahələrdən biri də ümumilli liderin mərasim mədəniyyəti sahəsindəki quruculuq fəaliyyətidir” [4, s. 66]. Daha sonra isə A.Xəlil fikirlərinə davam edərək belə bir məsələyə nəzər yetirməyi də zəruri sayır: “Ümumilli liderin müxtəlif mərasimlərdə, görüşlərdə və başqa tədbirlərdə etdiyi çıxışları, söylədiyi nitqləri, verdiyi fərmanlar və göstərişlər üzərində müşahidələrdən aydın olur ki, bu böyük şəxsiyyətin milli-mənəvi quruculuq siyasəti mükəmməl konseptual əsaslara malikdir: onun strategiyası və taktikası mövcuddur” [4, s. 70]. Əslində tədqiqatçının gəldiyi bu qənaətlərlə biz də razıyıq. Eyni zamanda folklor yazılı ədəbiyyatın özülünü təşkil etdiyindən Heydər Əliyevin folklor mərasimləri ilə bağlı konsepsiyasının strateji kursunda və taktikasında birbaşa ədəbiyyat məsələlərinin əksər tərəflərinin əks olduğunu görməkdə mümkün deyildir.

Eyni zamanda həm də belə bir qənaətdəyik ki, Heydər Əliyevin adlarını yuxarıda sadaladığımız sahələrə böyük məsuliyyət və qayğı ilə yanaşması onun içində daim boy verən iki mühüm aspekt məslək və ideoloji düşüncəsini qaynaqlandıran istiqamətlərlə bağlı idi. Onlardan biri dövlətçilik, ikincisi azərbaycancılıq məfkurəsini özündə ehtiva edirdi. Fikrimizcə, o, dövlətçilik və azərbaycancılıq ideoloji düşüncəsini xalqımızın zənqin ictimai-mədəni, mənəvi-əxlaq kefiyyətlərindən gələn özüllər üzərində uğurla qururdu. Bu isə tamamilə yeni fərqli tarixi-ictimai, nəzəri-praktik aspektlərin diqqətlə çözülməsini özündə birləşdirən məsələdir. Qətiyyətlə bildiririk ki, Heydər Əliyevin mahiyyətində bu iki bir-biri ilə üzvi şəkildə birləşmiş komponentlər onun dövlətçilik və azərbaycancılıq ideyalarının nüvəsini təşkil etməklə nəticədə milli ideologiyamızın aparıcı magistralına çevrilə bildi. Çağdaş mərhələdə irəliləyişimiz məhz təfəkkürümüzə daşlaşmış bu müstəvidə ortaya gələnrlə formalaşacaq, uğurlar qazanacaqdır.

Qeyd etdiklərimiz bir daha göstərir ki, Heydər Əliyevin folklor, milli-mədəni irs, epos, qədim, klassik, orta əsrlər, yeni dövr, XIX əsr, XX əsrin əvvəlləri, sovet dövrü və XX əsrin sonlarında yaranmış ədəbiyyat nümunələri və ədəbi şəxsiyyətlərin yaradıcılığı ilə bağlı onun ortaya çəkdiyi məsələlər getdikcə daha çox diferensiasiya edilməli və yeni konsepsiyalaşmış müstəvidə təhlil

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

süzgəcindən keçirilməlidir. Buna görə də, hesab edirik ki, Heydər Əliyevin ədəbi-mədəni düşüncə və sənət nümayəndələri ilə bağlı söylədikləri gələcəkdə, daha səmərəli nəzəri baza üzərində tədqiqatlara cəlb edilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev H. Milli varlığımızın mötəbər qaynağı // Kitabı-Dədə Qorqud ensiklopediyası. İki cildə, I cild. Bakı, "Yeni Nəşrlər Evi", 2000, s. 5 – 12.
2. Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, "Elm", 1998, s. 39 – 40).
3. Kərimli T., Quliyev V. Heydər Əliyev və klassik ədəbiyyat // Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, "Şərq-Qərb", 2009, s. 91 – 203.
4. Xəlil A. Folklor və dövlətçilik. Bakı, "Elm və təhsil", 2014, 84 s.
5. Nəbiyev B. Heydər Əliyev haqqında etüdlər. Bakı, "Çinar-Çap", 2007, 136 s.
6. Novruzov T. Heydər Əliyev və ədəbiyyat məsələləri. Bakı, 2007, 400 s.

Nizami Mammadov

HEYDƏR ƏLİYEVİN SİYASİ BAXIŞLARINDA AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINA QAYĞI MƏSƏLƏLƏRİ

Summary: In the presented material, we analyze the attitude of the national leader Heydar Aliyev to Azerbaijani culture and literature. It should be noted that Heydar Aliyev for a long time during the years of Soviet power, from 1969 to 1983, worked as the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Azerbaijan, since 1983 he was in the position of First Deputy Chairman of the Council of Ministers of the USSR, during the years of Gorbachev's perestroika, not sharing the opinion of the General Secretary of the Central Committee of the CPSU M.S. Gorbachev, resigned from his post, speaking out against the invasion of the armed forces of Armenia on Azerbaijani lands and the 366th motorized rifle division, which devastated Azerbaijani cities and villages on the territory of Nagorno-Karabakh, condemned the Armenian aggression against sovereign Azerbaijan and against the introduction of Soviet troops into Baku, rampaging in the capital of Azerbaijan, killing hundreds of civilians. In 1993, at the insistence of the people, having returned to the leadership of the Republic, Heydar Aliyev devoted his entire conscious life to the development and formation of ideas of statehood and national identity, where he paid close attention to the problems of the model of Azerbaijanism, attitude to the classical heritage, patriotic aspects, prospects for the development of national culture, priorities national art, the main directions of the development of the Azerbaijani language, Azerbaijani folklore and the epic past, the development of Azerbaijani literature, and many others. etc. Speaking about the fundamental role of Heydar Aliyev in the life and history of the people, we dwell in more detail on the issue of Heydar Aliyev and the problems of the development of Azerbaijani fiction. Analyzing the activities of H. Aliyev in terms of his views on representatives of literature and samples, we briefly cover the titanic work of an outstanding politician and leader of our state in this aspect.

Key words: socio-political and cultural-literary aspect, development of literature, struggle for national interests, propaganda of the classical heritage, concern for writers, thoughts about epic monuments and figures.